

про транскордонний вплив промислових аварій», Конвенцію про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення (Рамсарської конвенції). Згідно з оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, збитки природним ресурсам від бойових дій в Україні включають масштабне забруднення повітря, води та ґрунтів, знищення лісів, загибель тварин та знищення місць їх проживання. Наслідки включають втрату цінних екосистем, руйнування біорізноманіття та значні економічні збитки, що за оцінками становлять трильйони гривень або десятки мільярдів доларів.

Загальна сума завданих російськими військами збитків залишається невідомою, проте її остаточне встановлення буде вкрай необхідним для відшкодування збитків довкіллю за рахунок країни-агресора. Такі злочинні дії російських військових безумовно та цілком підпадають під кримінально-правову кваліфікацію воєнного злочину відповідно Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

Сьогодні, залишається дуже важливою мобілізована активність державних органів та установ, громадянського суспільства та екологічного комітету Верховної Ради України для виявлення, фіксації та документування спричиненої шкоди довкіллю.

Басюк Лариса Олександрівна,
доцент кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ, ЗАГИБЛИХ УНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Повномасштабна збройна агресія Росії проти України спричинила численні людські втрати серед військовослужбовців та цивільного населення. Унаслідок бойових дій, масових руйнувань, пожеж, вибухів та інших деструктивних факторів значна частина тіл загиблих зазнає суттєвих пошкоджень, що ускладнює або робить неможливим їх візуальне впізнання.

У таких умовах особливого значення набуває ідентифікація осіб із застосуванням криміналістичних методів. Її результати мають важливе значення як для встановлення істини у

кримінальних провадженнях, так і для гуманітарних цілей – повернення тіл родинам, обліку загиблих та зниклих безвісти.

Для ідентифікації осіб невідомих трупів, підданих руйнуванню, або спотворенню, застосовують комплекс засобів і методів, які умовно можна розділити на традиційні, що ґрунтуються на зовнішніх ознаках, і сучасні, що використовують біометричні та генетичні дані. До традиційних відносимо:

1. Огляд трупа з фіксацією ознак (здійснюється загальна зйомка трупа, його положення, одяг, оточуючі предмети, виконується сигналетична зйомка для впізнання (з різних ракурсів), фіксуються особливі прикмети).

2. Дактилоскопічна ідентифікація. Це один із найпоширеніших і найнадійніших методів. За його допомогою відбитки пальців, отримані з невідомого трупа, порівнюють із дактилоскопічною базою даних.

3. Криміналістична габітологія, методи якої включають: опис зовнішніх ознак особи; відтворення обличчя за черепом; метод накладення зображень (суперпроекція), який передбачає порівняння зображення черепа з прижиттєвою фотографією або відеозаписом людини.

4. Антропологічна експертиза, при проведенні якої досліджують скелетовані рештки, щоб визначити вік, стать, расову належність та інші характеристики особи.

До сучасних біометричних та генетичних методів належать:

1. ДНК-аналіз, що є найефективнішим і найточнішим методом ідентифікації, що набув особливого значення в Україні, особливо у випадках масової загибелі людей.

2. Молекулярно-генетичні дослідження. Окрім стандартного ДНК-аналізу, використовуються більш специфічні методи, такі як аналіз мітохондріальної ДНК, що дозволяє ідентифікувати особу через жіночу лінію спорідненості, навіть якщо труп значно пошкоджений.

3. Стабільно-ізотопний аналіз. Використовується для визначення походження особи, оскільки хімічний склад кісток і зубів змінюється залежно від місця проживання та раціону харчування людини.

На сьогоднішній день, експертиза ДНК є важливим інструментом для пошуку зниклих безвісти та встановлення особи загиблих. Об'єктами ДНК-тестування та дослідження є: кров, сперма, слина, сеча, волосся, зуби, кістки, тканини та шари

клітин. Якщо виявлено, що тіла знаходяться у високому стані розкладання, як це часто трапляється під час війни, коли ідентифікація на основі загальних морфологічних ознак неможлива, генотипування маркерів короткого тандемного повторення (STR) виявилось зручною та надійною альтернативою [1].

У разі виражених гнильних змін об'єктом виділення ДНК може бути кістка. Для цього відпилюють від довгої трубчастої кістки 10-15 см діафізу, миють розчином детергенту та висушують. Потім обробляють високореактивною сполукою для руйнування ДНК із зовнішніх джерел. На етапі забирання біологічного матеріалу важливо зберегти асептичні умови для інструментарію, регулярно його миючи та ополіскуючи перед використанням дистильованою водою. При руйнуванні тіла (вибухова травма), що призвело до суттєвого пошкодження кінцівок, можна вилучити декілька зубів шляхом їх видалення стоматологічними щипцями разом з коренем. Зуби – важливі об'єкти для встановлення особи невідомих мертвих тіл за допомогою аналізу ДНК, адже вони є оболонкою для захисту ДНК від несприятливих умов навколишнього середовища [2, с. 144].

Головна проблема, яка виникла під час ідентифікації останків невідомих осіб саме в умовах війни, зумовлена, крім масовості матеріалу, який надсилають органи досудового розслідування (слідчі) для молекулярно-генетичної експертизи, його різноманітністю і різноякісністю. В абсолютній більшості випадків для експертизи надають трупний матеріал чотирьох умовних категорій:

а) останки українських військовослужбовців і цивільних українців, а також солдатів армії країни-агресора, вилучені з поля бою або місця загибелі протягом годин або перших кількох діб після загибелі і збережені у замороженому або глибоко охолодженому стані;

б) останки вбитих окупантами осіб, ексгумовані з індивідуальних або братських могил на звільнених від ворога територіях із відомими ознаками аеробного або анаеробного розкладу;

в) останки українських військовослужбовців, які залишилися на захопленій ворогом території або загинули в російському полоні і передані Україні переважно завдяки зусиллям міжнародних гуманітарних організацій;

г) останки військовослужбовців і цивільних осіб, які зазнали різного ступеня термічного впливу внаслідок вогневого ураження – згоріли в автотранспорті або в бойових броньованих машинах, загинули під час пожежі у власних будинках або громадських будівлях тощо [3, с. 19–20].

Більшість українських експертів підкреслюють, що для ідентифікації невідомих загиблих осіб, слід використовувати комплексний підхід. Це означає, що процес ідентифікації має починатися з традиційних методів, спрямованих на визначення загальних ознак, і лише після цього переходити до індивідуалізованих досліджень. Аналіз ДНК не повинен бути єдиним засобом ідентифікації осіб [4].

Наразі використовуються різні методи ідентифікації тіл загиблих осіб в умовах війни, зокрема аналіз ДНК, однак цей процес є тривалим і не завжди результативним, особливо за відсутності порівняльних зразків. Це зумовлює необхідність ухвалення нових рішень і застосування сучасних технологій для прискорення процесу встановлення особи.

Таким рішенням, зокрема, стало ухвалення Постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проекту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, за біометричними даними» від 25 вересня 2025 року № 1214 [5].

Це надасть можливість перевірки даних понад 26,6 млн громадян України, іноземців та осіб без громадянства та дозволить у стислий термін проводити ідентифікацію загиблих із використанням сучасних автоматизованих біометричних технологій.

Отже, ідентифікація осіб, загиблих унаслідок воєнних дій, є складним, багатоетапним процесом, а поєднання традиційних криміналістичних методів із новітніми технологіями формує сучасну модель ідентифікації, що відповідає міжнародним стандартам і має ключове значення для повернення імен загиблим.

Список використаних джерел

1. Helm K., Matzenauer C., Neuhuber F., Monticelli F., Meyer H., Pittner S., et al. Suitability of specific soft tissue swabs for the forensic identification of highly decomposed bodies. *International journal of legal medicine*. 2021. № 135(4). P. 1319–1327. URL: <https://doi.org/10.1007/s00414-021-02601-3>.

2. Біляков А.М., Ергард Н.М., Особливості ідентифікації загиблих осіб під час воєнного стану (огляд літератури). *Медичні перспективи*. 2023. Т. 28, № 4. С. 144.

3. Костіков І.Ю., Марійко В.В., Щербакова Ю.В., Мартиненко С.В., Сіривля А.І., Сандалович Б.О., Аббасов Р.Г., Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1 (39). С. 19–20.

4. Voichenko V.V., Mishalov V.D., Mamedov Sh.M., Viun V.V., Ivashyna O.Kh. A comprehensive approach to the forensic medical identification of victims during armed conflicts and disasters. *Sudovo-medychna ekspertyza*. 2017. № 1. P. 20–25.

5. Про реалізацію експериментального проекту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, за біометричними даними : постанова КМУ від 25 верес. 2025 р. № 1214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2025-%D0%BF#Text>

Власова Ганна Петрівна,

завідувач кафедри публічного права факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, професор

ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕЖІ ТА ГАРАНТІЇ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА В ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Інститут участі захисника у проведенні судових експертиз у кримінальному провадженні має ключове значення для забезпечення права на захист, принципу змагальності та реалізації конституційної засади рівності сторін. У сучасних умовах розвитку кримінального процесу України експертне дослідження стало одним із провідних джерел доказів, що визначає результативність доведення у справах, пов'язаних із складними фактичними обставинами. Водночас процесуальний статус захисника в цій сфері залишається недостатньо конкретизованим, що призводить до виникнення прогалин у правозастосуванні та порушення фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду.